
СТРУЧНИ РАДОВИ

UDK: 343.982/983(497.11) ; 340.6(497.11)

CERIF: S130, S142

ТИП РАДА: СТРУЧНИ РАД

др *Гордана* МРДАК*

доцент на Факултету за дипломатију и безбедност

Универзитета Унион – Никола Тесла у Београду

УЛОГА СУДСКИХ ВЕШТАКА У ПРАВОСУДНОМ СИСТЕМУ СРБИЈЕ

Сажетак

Чланак се бави улогом и значајем судских вештака у правосудном систему Србије, имајући у виду чињеницу да су налази и мишљења судских вештака постали кључни фактор у процесу доношења судских одлука. Наиме, ангажовање судских вештака је уобичајена пракса у нашем правосудном систему, међутим, пројиси којима је уређена ова струка недовољно су јасни и/или је њихова примена у пракси неконзистентна, што у крајњој инстанци негативно утиче на ефикасност правосућа у нашој земљи. Из тог разлога, унапређење правног оквира који уређује рад судских вештака и деловорнија примена пројиса у пракси свакако би допринела унапређењу ефикасности и квалитета вештачења, а самим тим и ефикасности правосућа у нашој земљи. Добра нормативна регулатива, уз остале услове, је гаранција професионалне и ефикасне рада судских вештака у судском процесу, а тиме и гаранција његове законитости као целине.

Кључне речи: Вештачење. – Судски вештак. – Правосудни систем. – Нормативна регулатива вештачења.

* Електронска адреса аутора: gordanamrdak@gmail.com.

I Уводна разматрања

Вештачење представља, код нас и у свету, тековину модерног правосуђа с обзиром да правилно утврђивање чињеничног стања представља основу сваког судског поступка. Наиме, у сваком судском систему, па и нашем, фундаменталну и стално присутну улогу имају стручњаци, познатији као судски вештаци који имају кључну улогу у ситуацијама када треба утврдити чињенице из стручних области и анализирати сложена питања.

У процесу утврђивања материјалне истине суд се све више ослања на налазе и мишљења стручњака из области на које се судски спорови односе. За успешно окончање поступка у појединим судским предметима, веома често је потребно разјашњење бројних околности за чије су проучавање и тумачење неопходна стручна знања изван оквира којим располаже суд (нпр. из подручја технике, грађевине, медицине, економије и финансија, осигурања, банкарства и сл.). Ради разрешења тих проблема и утврђивања одређених чињеница суд одређује вештачење и извођење доказних радњи ангажовањем судског вештака за одређену област, са прецизно дефинисаним задатком вештачења.

Судски вештак је стручно лице које испуњава формалне и суштинске услове да се може бавити послом вештачења. Може се рећи да је судски вештак сарадник суда и судије с обзиром да својим стручним налазом и мишљењем у великој мери помаже суду да се утврди истина, односно, да утврди одређену конкретност чињеница, након чега се отвара или закључује расправа.

Од квалитета и свеобухватности налаза и мишљења судског вештака зависи ток и исход судског или вансудског поступка. Због тога се пред вештака поставља задатак који треба да обави у складу са расположивом документацијом, али и најбољим стручним знањем и моралним начелима.

Поред стручности, вештак треба да поседује и смисао да материју вештачења претвори у извештај са налазом и мишљењем и тиме помогне суду и судији, као и странкама у спору тако што материју вештачења презентира непристрасно, стручно и на јасан и разумљив начин. При свом раду сваки вештак се мора придржавати правила струке и вештине, објективног, независног и стручног утврђивања чињеница, критички и са једнаком пажњом мора размотрити захтев свих субјеката, те непристрасно и објективно дати свој налаз и мишљење.

Према општој оцени (адвоката, странака у спору, судија...) у нашој пракси професија судског вештака је на незадовољавајућем нивоу и рад вештака углавном не прати „добар глас“ с обзиром да су налази веш-

така у великој мери субјективни и недовољно стручни, што у крајњој инстанци негативно утиче и на ефикасност правосудног система.

У нашој земљи механизми за контролу рада судских вештака постоје „само на папиру“, али се не примењују у пракси с обзиром да ресорно министарство (Министарство правде) не прати и не контролише рад судских вештака и у пракси не разрешава судске вештаке због неуредног, несавесног или нестручног вештачења, па чак ни када је судски вештак правоснажно осуђен за кривично дело које га чини недостојним вештачења и/или је над вештаком покренут кривични поступак, а што се негативно одражава на квалитет рада вештака и урушавање професије судског вештака. Такође, приликом именована судских вештака није предвиђена обавезна обука и полагање стручног испита пре стицање звања судског вештака и уписа у Регистар судских вештака, нити је прописана обавеза сталног стручног усавршавања.

Имајући у виду наведено, у нашој земљи је неопходно унапређење правног оквира који уређује рад судских вештака, као и делотворнија примена прописа у пракси, што ће допринети унапређењу ефикасности и квалитета вештачења, а тиме и повећању ефикасности правосудног система.

Према сазнањима, Министарство правде је тренутно у фази израде првог радног текста нацрта измена Закона о судским вештацима који треба да буде усаглашен са Акционим планом за спровођење Националне стратегије реформе правосуђа за Поглавље 23. Предвиђене су бројне измене и допуне Закона о судским вештацима ради увођења нових критеријума за именоване судских вештака. Тим изменама би требало да буду унапређени професионалност, стручност и одговорност судских вештака. Поред тога, предвиђено је увођење транспарентних механизма ради унапређења обуке и побољшања стручности и одговорности судских вештака (обавезна едукација, периодичне провере стручности вештака...)¹

II Правна регулатива вештачења у Србији

Сва процесна законодавства у Србији још од времена када постоје писане кодификације – IX век, предвиђају институт вештачења. То се односи на кривично законодавство, парнични поступак, управни по-

1 Национална стратегија реформе правосуђа за Поглавље 23, доступна на адреси: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Nacionalna-Strategija-reforme-pravosudja-za-period-2013.-2018.-godine.pdf>, 24. 2. 2020; Акциони план за спровођење Националне стратегије реформе правосуђа за Поглавље 23, доступно на адреси: <tps://www.mpravde.gov.rs/tekst/2963/akcioni-plan-zasprovodjenje-strategije.php>, 24. 2. 2020.

ступак, извршни поступак и прекршајно законодавство. Још из тог периода судије, односно лица која су водила одговарајуће поступке, користиле су помоћ стручних лица која су имала нека специфична знања са којима они нису располагали да би успешно разрешили дилеме у одговарајућем случају и да би на крају могли донети одговарајућу, законом засновану одлуку. До данашњег дана остало је правило да судије у одређеним врстама поступака када не располажу стручним знањем да би разрешили дилеме са којима се суочавају врло често прибегавају извођењу вештачења путем вештака одговарајуће струке.²

Према томе, за успешно окончање поступка у појединим судским предметима, веома често је потребно разјашњење бројних околности за чије су проучавање и тумачење неопходна стручна знања изван оквира којим располаже суд (подручје технике, економије и финансија, медицине, саобраћаја, електротехнике итд.).

У Србији се питање судских вештака најчешће доводи у везу са следећим прописима: (1) Закон о судским вештацима, (2) Закон о парничном поступку и (3) Законик о кривичном поступку.

Закон о парничном поступку³ (у даљем тексту: ЗПП) и Законик о кривичном поступку⁴ (у даљем тексту: ЗКП) прописују само опште одредбе о вештачењу, којима се, понајвише, прописује процесни ток вештачења. Ово је и разумљиво кад знамо да се правилност самог вештачења осигурава поступањем *lege artis*, по правилима одговарајуће науке, струке или вештине, а што је уређено посебним законом. Наиме, у нашој земљи услови за вршење послова вештачења, поступак постављења и разрешења вештака и њихова права и дужности прописани су посебним Законом о судским вештацима⁵ (у даљем тексту: ЗСВ).

ЗСВ представља добру основу за рад вештака и за сам процес вештачења, с обзиром да су овим законом уређени услови за обављање вештачења, поступак именована и разрешења судских вештака, поступак уписа и брисања правних лица која обављају послове вештачења, као и права и обавезе лица која обављају вештачење.⁶

Вештачењем се сматрају стручне активности чијим се обављањем, уз коришћење научних, техничких и других достигнућа, суду или дру-

2 Драган Обрадовић „Вештаци и вештачење у српском процесном законодавству са кратким освртом на одредбе о ДНК вештачењу“, *Правни информатор*, бр. 5/2010, 17–21.

3 Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014 и 87/2018.

4 Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019.

5 Закон о судским вештацима – ЗСВ, *Службени гласник РС*, бр. 44/2010.

6 ЗСВ, чл. 1.

гом органу који води поступак, пружају потребна стручна знања која се користе приликом утврђивања, оцене или разјашњења правно релевантних чињеница.⁷

Дакле, вештачење је радња у оквиру које вештак, као особа која располаже посебним научним или стручним знањем и искуством, примењује научна и стручна знања, вештине и методе на чињенице које представљају предмет вештачења. Вештачење је радња којом се прибавља посебни доказ – исказ вештака и као таква придоноси остварењу начела тражења материјалне истине.

Судски вештаци баве се чињеничним, а не правним питањима. Ангажују се да би утврдили чињенице и исте презентирали суду. Од њих се не може очекивати, нити су обавезни, да изводе правне закључке јер је то изван оквира њихове одговорности и експертизе. Међутим, вештачења представљају готово неизоставни део судског поступка с обзиром на то да се налаз и мишљење судских вештака користи као доказ у судском поступку. Без обзира што мишљење судских вештака није обавезујуће за судије, исто у пракси, по правилу, има одлучујући утицај на исход судског поступка.

III Улога судских вештака у судском поступку

У нашој земљи судски вештаци сагласно важећим законским прописима имају значајну улогу у парничном и кривичном поступку, али и ванпарничном, прекршајном, арбитражном, као и у управном поступку.

У наставку текста детаљније ћемо објаснити улогу судских вештака сходно одредбама ЗПП, с обзиром да је вештачење у парничном поступку једно од најважнијих доказних средстава. Вредност вештачења као доказног средства првенствено се огледа у чињеници да је судски вештак лице које има знања којима суд не располаже, које има одређене вештине за обављање послова вештачења, као и да је по закону изабран да обавља послове вештака те је непристрасан и објективан.

Чињенице се у парници утврђују на основу примене општих ставова и искуства с тим да ако суд не може да утврди или разјасни неку чињеницу, нужно је да у парници учествује и вештак који таквим стручним знањем располаже.⁸ Дакле, у парничном поступку вештачење се предузима ради утврђивања чињеница за које је потребно стручно

7 ЗСВ, чл. 2.

8 Александар Јакшић, *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009, 413.

знање или достављање стручног мишљења о утврђеним чињеницама на основу стручног знања из одређених области. То значи да се вештачење предузима само онда када се ради о битним спорним питањима и одлучним чињеницама, а за њихово разрешење је потребно стручно знање којим суд не располаже.

Битно је нагласити да се вештачење не може односити на правна питања. Поверава се одређеном вештаку, по правилу једном или више вештака, што зависи од врсте спорне чињенице коју треба утврдити у парници. Судски вештак треба да помогне суду искључиво у утврђивању чињеница, а никада приликом одлучивања о примени правне норме. Због тога судија не може одредити вештака за правна питања, нити се од судског вештака може тражити одговор на правна питања.

Дакле, предмет вештачења не могу бити прописи које треба применити на одређени случај, већ само пропусти у понашању особа и примени тих прописа. Судски вештак се не сме упуштати у правну оцену чињеница, тумачење правне норме или у неку другу активност која је у искључивој надлежности суда.

Судски вештаци се користе као доказна средства кад суд не располаже одређеним стручним знањем нужним за сазнање одређене чињенице. Која је чињеница битна, односно одлучујућа, одлучује суд кад и доноси одлуку о потреби вештачења. Наиме, закон по правилу не налаже суду извођење доказа вештачењем, односно суд је слободан у одлучивању да ли ће одредити доказивање вештачењем или не. Суд ће да изведе доказ вештачењем ако је ради утврђивања или разјашњења неке чињенице потребно стручно знање којим суд не располаже.⁹

Такође, странке у поступку немају неког одлучујућег утицаја на одлуку суда да ли ће се ангажовати судски вештак или не. Њихова иницијатива ограничена је само на могућност достављања предлога за извођење доказа вештачењем, као и на предлагање личности вештака.

То значи, да је вештачење процесна радња коју увек одређује искључиво суд, било по предлогу странака, било по службеној дужности.¹⁰ При томе, у случају када суд одређује вештачење, он тада одређује и предмет вештачења, питања која треба разрешити или које чињенице утврдити, границе вештачења и на крају, руководи вештачењем. У случају када нека од странака предложи извођење доказа вештачењем, онда мора образложити потребу да се овакав доказ изведе. Образложење мора бити дато са свим аргументима, с тим да морају бити дати разлози за одређивање извођења овог доказа.¹¹ Странка мора да наведе и врсту

9 ЗПП, чл. 259.

10 ЗПП, чл. 260 и 262.

11 Небојша Шаркић, Младен Николић, *Вештачење – Грађанско-правни аспекти*, Гло-саријум, Београд, 2014, 25.

вештачења, односно да наведе предмет вештачења, а може да предложи и одређено лице за вештака.

Када суд утврди да је то неопходно, донеће решење о одређивању вештачења које мора да садржи све потребне елементе који су предвиђени у ЗПП, а то су: предмет спора, предмет вештачења, рок за достављање суду налаза и мишљења у писаном облику, лично име или назив лица коме је поверено вештачење, као и податке из регистра вештака. Решење о одређивању вештака по службеној дужности, поред напред наведених података, садржи и податке о износу предујма за вештачење и налог странкама за плаћање предујма у одређеном року.¹²

У нашој судској пракси уочено је да је задатак вештака често нејасан или прешироко постављен, што утиче на садржину налаза и мишљења. У пракси су забележени случајеви када судија у решењу одређује извођење доказа вештачењем, примера ради, вештака економско – финансијске струке на спорне околности. Овакав задатак суда је непримерен с обзиром да суд не може тражити од судског вештака да одреди које су то спорне околности, већ је обавеза суда да прецизно дефинише задатак вештачења и да одреди које су то спорне околности и шта вештак треба да обави у налазу.

Када се донесе решење о вештачењу, суд ће ово решење доставити парничним странкама (или њиховим пуномоћницима), које затим имају право да стављају одређене примедбе или сугестије на околност одређивања вештачења, предмет и задатак вештачења, као и на одабир судског вештака. Када се све ове околности исцрпе, суд ће уз решење о одређивању вештачења позвати вештака да преузме списе предмета, а судски вештак има обавезу да, уколико процени да не може да обави предметно вештачење или се пак не осећа компетентним за такву врсту вештачења, предмет врати суду у што краћем року.

Судски вештаци су дужни да се одазову позиву суда и да изнесу свој налаз и мишљење. Суд ће вештака, на његов захтев, ослободити дужности вештачења из разлога из којих сведок може ускратити сведочење или одговор на поједино питање. Суд може вештака, на његов захтев, да ослободи дужности вештачења и из других оправданих разлога. Ослобођење од дужности вештачења може да тражи и овлашћено лице органа или организације у којој је вештак запослен.¹³ ЗПП не одређује поименично који су то „други оправдани разлози“ због којих суд може вештака ослободити дужности вештачења на његов захтев. Могући оправдани други разлози били би, примера ради, заузетост другим службеним или приватним пословима, болест, сродство и/или, блискост са парничним странкама и сл.

12 ЗПП, чл. 269.

13 ЗПП, чл. 265.

Вештак се увек позива на рочиште за главну расправу. У позиву ће суд да упозори вештака да своје мишљење мора изнети савесно и у складу са правилима струке и вештине, као и упозорити вештака о последицама недостављања налаза и мишљења у остављеном року, односно неоправданог изостанка са рочишта, као и о праву на награду и накнаду трошкова.

Вештак заказује вештачење писаним путем и позива парничне странке да присуствују вештачењу, као и да доставе документацију која је неопходна за сачињавање налаза и мишљења. Парничне странке имају право да судском вештаку дају предлоге или сугестије током вештачења, али не могу ни на који начин утицати или ометати рад вештака.

По завршетку вештачења, судски вештак има обавезу да сачини писани налаз и мишљење, који обавезно мора да садржи: образложење са навођењем чињеница и доказа на којима је налаз заснован и стручно мишљење, податке о томе где и када је извршено вештачење, податке о лицима која су присуствовала вештачењу, односно о лицима која нису присуствовала, а уредно су позвана, као и податке о приложеним документима. У случају да вештак достави налаз и мишљење који је нејасан, непотпун или противречан сам себи, суд ће да наложи вештаку да допуни или исправи налаз и мишљење и одредиће рок за отклањање недостатака, односно позваће вештака да се изјасни на рочишту.¹⁴

У налазу и мишљењу вештак мора да наведе која од докумената или доказе је прегледао, као и које је све стручне радње обавио. Опис обављеног вештачења може бити поткрепљен и потребним доказима (књиговодствена документација, финансијска документа, лекарска документација, фотографије...)¹⁵

На крају налаза, судски вештак обавезно мора да одређено мишљење које мора да буде јасно, прецизно и логично. Вештак мора прецизно да одговори на задатак вештачења који је суд одредио у решењу о одређивању вештачења, с тим да уколико у току израде налаза утврди да му је неопходан још неки доказ или чињеница, тада о томе мора обавестити суд који ће предузети процесне радње које су неопходне за даљи ток поступка.

Чињенице које вештак сазна истраживањем у складу са правилима своје струке и науке представља *налаз вештака*. У налазу су, дакле, садржани подаци о свему што је судски вештак запазио или открио вештачењем, односно подаци о чињеницима које су од важности за парнични поступак. Налаз мора бити потпун и објективан навод утврђеног чињеничног стања, односно налаз је веран опис стања и промена које

14 ЗПП, чл. 270.

15 Н. Шаркић, М. Николић, 20.

су објективно утврђене. На основу налаза судски вештак, у складу са правилима струке, даје своје *мишљење* које представља, дакле, стручну оцену судског вештака о запаженим чињеницама. Реч је о сажетом тумачењу података из налаза, изнесених у складу са законским прописима који се односе на предмет вештачења.

Другим речима, у налазу се дају темељни подаци о предмету вештачења и нађеном стању, па је налаз својеврсни опис предмета вештачења, док се из мишљења вештака види на основу којих је правила (своје) струке вештак извео закључак, тако је мишљење заправо одговор који је суд тражио од вештака.

Судски вештак доставља налаз и мишљење у одговарајућем броју примерака за суд и парничне странке најкасније у року од 15 дана пре рочишта, с тим да суд доставља парничним странкама (или њиховим пуномоћницима) налаз и мишљење најкасније осам дана пре заказане расправе, тако да странке могу ставити евентуалне приговоре на извршено вештачење и дати предлоге за евентуалну допуну или поновно вештачење. Вештак је дужан да се изјасни на примедбе странака на налаз и мишљење, усмено или писмено. Ако то не учини, суд није омогућио странкама да расправљају о резултатима доказа, те чини апсолутно битну повреду правила поступка.

Парнична странка која има примедбе на налаз вештака дужна је да у писаном облику достави своје примедбе, а странке такође могу и на самом рочишту постављати питања вештаку, тражити допунска објашњења или пак износити контрааргументе.

Налаз и мишљење судског вештака суд цени по правилима о слободној оцени доказа. Суд мора оценити мишљење вештака не само у формалном смислу, већ пре свега садржајно. Недостаци било које врсте се морају односити на битне чињенице и околности. У случају да судски вештак ни по позиву суда не достави потпун и разумљив налаз и мишљење, односно не исправи и допуни налаз и мишљење суд ће, уз претходно изјашњење странака, одредити другог вештака.

Дакле, суд цени налаз и мишљење судског вештака и након изведеног доказа саслушања вештака. Суд ће у зависности од околности догађаја или окончати поступак на бази изведеног доказног средства (налаз и мишљење судског вештака) и донети решење, или ће пак одредити ново вештачење од стране другог вештака уколико су примедбе на налаз и мишљење судског вештака такве природе да се не могу отклонити.

У случају да је налаз другог вештака битно другачији од налаза првог вештака, тада суд може позвати вештаке да покушају да усагласе своја мишљења на спорне околности, с тим да уколико вештаци не

усагласе своја мишљења суд ће одлучити да ли ће прихватити један или други налаз вештака или ће пак одредити ново – треће вештачење. У пракси се ово треће вештачење назива „супервештачењем“ и оно се најчешће поверава институцијама или комисији вештака, с тим да то стручно мишљење мора бити резултат објективног сагледавања оба претходно дата налаза судских вештака и уз поштовање правила струке. Након супервештачења од стране институције или комисије вештака у коме се износи дефинитивно мишљење у складу са дефинисаним задатком вештачења, поступак се приводи крају у погледу овог доказног средства.

Дакле, улога судског вештака у парничном поступку је да непристрасно и објективно да налаз и мишљење о одређеној спорној чињеници коју суд треба да утврди да би могао да донесе ваљану одлуку. Без ваљано утврђеног чињеничног стања, чему вештачење свакако може значајно да допринесе, не можемо говорити о ваљаном пресуђивању од стране суда који се у процесу утврђивања материјалне истине све више ослања на налазе и мишљења вештака из области на које се судски спорови односе.

1. Вештачења сходно другим законским прописима

Све напред наведено односи се на значај и улогу судских вештака у парничном поступку, а пре свега, имајући у виду значај вештачења као доказне радње. Ипак компарације ради, укратко ћемо се осврнути и на одредбе других закона који се баве вештачењем. Тако, на пример, ЗКП предвиђа да се вештачење одређује у случају када за утврђивање или оцену неке важне чињенице треба прибавити налаз и мишљење од лица које располаже потребним стручним знањем.¹⁶

ЗКП предвиђа да се вештачењу као доказној радњи прибегава уколико је потребно, ради утврђивања одређене чињенице или оцене, стручно знање које странке у кривичном поступку не поседују. Вештачење се поверава вештаку или стручној установи или државном органу путем писмене наредбе и може бити наређено од стране јавног тужиоца, односно од стране судије у фази главног претреса, било на предлог странака, било по оцени суда. Међутим, иако је вештачење само једно од доказних средстава у кривичном поступку, у судској пракси се вештачењу као доказном средству врло често даје одлучујући значај приликом доношења судских одлука, што представља заправо највећу ману овог доказног средства. Неретко се целокупне одлуке кривичних

¹⁶ Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник РС*, бр 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019, чл. 113 – 132.

судова заснивају искључиво на налазу и мишљењу вештака, што не би требало да буде случај.

Изменама ЗКП-а из 2011. године, а које су ступиле на снагу 2013. године уведен је институт стручних саветника,¹⁷ што у принципу није утицало на већу ефикасност суђења, али је у великој мери утицало на побољшање квалитета вештачења. Наиме, увођењем института стручних саветника у великој мери је унапређен квалитет рада судских вештака јер у тим случајевима осећају притисак због додатне анализе њиховог вештачења коју ће спровести стручни саветник супротне стране.

Увођењем стручног саветника знатно се олакшава положај странака будући да одбрана, ни тужиоци, као ни судије, нису стручни да постављају питања из области у којој је вршено вештачење, те путем стручног саветника може да се контролише налаз и мишљење судског вештака са научне тачке гледишта, односно да ли је исти сачињен у складу са правилима струке, чиме се знатно смањује могућност давања необјективних и нестручних налаза вештака.¹⁸

Даље, вештачење је предвиђено и Законом о прекршајима¹⁹ којим је прописано да се вештачење одређује на предлог странака када је за утврђивање или оцену неке важне чињенице неопходно прибавити налаз и мишљење од лица које располаже стручним знањем, а којим суд не располаже. Вештачење се може поверити одговарајућој стручној установи, државном органу или стручњаку, првенствено са листе сталних судских вештака, а други органи или лице се могу одредити само ако постоји опасност од одлагања, ако су стални вештаци спречени или ако то захтевају друге околности.

Посебне одредбе о давању стручног мишљења и вештачењима има и Закон о ванпарничном поступку.²⁰ Наиме, у великом броју предмета у ванпарничном поступку одлука суда углавном зависи од мишљења вештака. Између осталог, то се односи на спорове из области породичних односа (лишавање лица делимично или потпуно пословне способности, одређивање старатељства, продужетак родитељског права и сл.).

У ванпарничном поступку се решавају и други предмети (подела заједничке имовине, уређивање међа...), због чега је у свим тим по-

17 ЗКП, чл. 125.

18 Мирко Лаловић, „Улога вештака у кривичном поступку и економско финансијском вештачењу код избегавања плаћања пореских обавеза“, *Часопис удружења судијских и шжиглалчких помоћника Србије*, бр. 2/2018, 32–33.

19 Закон о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 65/2013, 13/2016 и 98/2016 – одлука УС, чл. 218 – 226.

20 Закон о ванпарничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 25/82 и 48/88 и *Службени гласник РС*, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 – др. закон.

ступцима неопходно спровођење вештачења и прибављање стручног мишљења лица који помажу суду приликом доношења одговарајуће одлуке.²¹

Вештачење је предвиђено и Законом арбитражи²² којим је прописано је да ако се странке нису друкчије споразумеле, арбитражни суд може да именује једног или више вештака ради давања налаза и мишљења о питањима која одреди арбитражни суд, као и да наложи странкама да вештаку пруже све потребне информације, да му предају све потребне исправе, као и да омогуће вештаку приступ исправама, роби и другим стварима.

Даље, вештачење је превиђено о одредбама Закона о општем управном поступку,²³ које се изводи у случају када је за утврђивање или оцену неке чињенице потребно стручно знање којим овлашћено службено лице не располаже. Овлашћено службено лице одређује вештака, једног или више – зависно од сложености вештачења, као и предмет и обим вештачења и рок за давање налаза и мишљења. Вештачење се може поверити лицу које има одговарајуће образовање и стручно знање, као и научној или стручној установи, с тим да Закон ближе прописује када неко лице не може да се ангажује као вештак.

На основу напред наведеног, неспорно се може констатовати да је вештачење неопходно у готово свим поступцима. Ово је сасвим разумљиво с обзиром да је за успешно окончање поступка у судским споровима неопходно разјашњење бројних околности за чије су проучавање и тумачење неопходна стручна знања, а којима суд не располаже, због чега се суд углавном ослања на налазе и мишљења стручњака из области на које се судски спорови односе.

IV Услови за обављање послова вештачења

ЗСВ уређује услове за вршење вештачења, поступак именовања и разрешења судских вештака, поступак уписа и брисања правних лица у који обављају послове вештачења, права и дужности вештака, као и друга питања од значаја за њихов рад.

Судски вештаци морају испуњавати критеријуме као што су стручност у одређеној области, као и компетентност у области у којој је одређен за вештака. Законом је прецизирано ко све може вршити

21 Н. Шаркић, М. Николић, 25.

22 Закон о арбитражи, *Службени гласник РС*, бр. 46/2006, чл. 45.

23 Закон о општем управном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 18/2016 и 95/2018 – аутентично тумачење, чл. 128–131.

вештачење и које услове треба да испуњавају лица која непосредно обављају посао вештачења.

Вештачење могу вршити физичка лица која испуњавају *ојшише услове* за рад у државним органима, као што су: да је држављанин Републике Србије, да је пословно способан, да је пунолетан, да није осуђиван за кривична дела која га чине недостојним за обављање послова вештака, као и да се не води кривични поступак,²⁴ али и *йосебне услове* који су таксативно предвиђени за сваки конкретан случај. У посебне услове спадају: (1) да има одговарајуће стечено високо образовање на студијама другог степена (дипломске академске студије – мастер, специјалистичке академске студије, специјалистичке струковне студије), односно на основним студијама за одређену област вештачења; (2) да има најмање пет година радног искуства у струци; (3) да поседује стручно знање и практична искуства у одређеној области вештачења и (4) да је достојан за обављање послова вештачења. Изузетно, за вештака може бити именовано лице које има најмање завршену средњу школу, ако за одређену област вештачења нема довољно вештака са стеченим високим образовањем.

Стручно знање и практична искуства за одређену област вештачења кандидат за вештака доказује објављеним стручним или научним радовима, потврдом о учешћу на саветовањима у организацији стручних удружења, као и мишљењима или препорукама судова или других државних органа, стручних удружења, научних и других институција или правних лица у којима је кандидат за вештака радио, односно за које је обављао стручне послове, с тим да кандидат за вештака са научним звањима није дужан да доставља доказе којим доказује своје стручно знање и компетентност.

Правно лице може обављати вештачења ако испуњава следеће услове: (1) да је уписано у регистар надлежног органа за делатност вештачења у одговарајућој области и (2) да су у том правном лицу запослена лица која су уписана у Регистар вештака.

У име правног лица послове вештачења могу обављати само лица из става 1 тачка 2 овог члана.²⁵

Када се ради о институцијама можемо говорити о специјализованим организацијама за обављање послова вештачења (примера ради: Градски завод за вештачење, Завод за вештачење Нови Сад и др.) које обављају послове вештачења у виду сталног запослења, с тим да је њихов положај или положај њихових вештака у потпуности изједначен са свим другим вештацима.

24 Наведене потврде се прибављају од стране надлежних институција, односно МУП-а и судова.

25 ЗСВ, чл. 9.

Међутим, послове вештачења могу вршити и специјализоване институције којима је то по природи делатност (разни институти, факултети, заводи, специјализоване болнице...) које се не баве вештачењем у виду сталног занимања, већ послове вештачења обављају само по позиву суда. У таквом случају, органи и установе одређују једног или више стручњака одговарајуће специјалности који ће обављати вештачење или образују комисије састављене од научних или стручних радника који су код њих запослени.

Вештаци се одређују из Регистра судских вештака за одређену област вештачења, међутим, уколико у Регистру нема вештака одређене области, у том случају суд може именовати судског вештака сличне области (нпр. ако нема комерцијалне струке, ангажује се лице економско финансијске струке итд.). Суд ће поступити на овај начин ако за одређену врсту вештачења нема сталног судског вештака, или је стални судски вештак спречен, или постоји опасност од одлагања.

Вештачење се може поверити и некој стручној установи (болници, лабораторији, факултету, заводу и сл.), посебно ако суд сматра да је потребно вештачење толико тешко и сложено да на изради налаза и мишљења треба да ради више стручњака и/или да се при изради налаза и мишљења треба користити техничка средства и опрема са којом те установе располажу. Ако постоје посебне установе за одређену врсту вештачења (вештачење лажног новца, рукописа, дактилоскопско вештачење и сл.) таква вештачења, а посебно сложенија, повериће се, првенствено, тим установама.

ЗСВ-ом је прописано да Министарство правде именује судске вештаке и уписује их у Регистар судских вештака.²⁶ Регистар вештака води се у електронском облику и јавно је доступан преко интернет странице министарства. Поред Регистра вештака, министарство води и збирку исправа за сваког вештака. У збирци исправа чувају се документа на основу којих је извршен упис у Регистар вештака, као и пријаве поднете против вештака, решења о изреченим новчаним казнама и предлози за разрешење вештака.²⁷

ЗСВ-ом није прописана обавеза редовног ажурирања Регистра судских вештака, тако да је уочено да овај Регистар уопште није ажуран. Наиме, поједини вештаци су активни и уписани у Регистар судских вештака иако је над судским вештаком покренут кривични поступак (а то је разлог за разрешење судског вештака сходно одредби члана 20 ЗСВ-а) или су пак вештаци правоснажно осуђени за кривично дело

26 Надлежност Министарства правде за именовање судских вештака и њихов упис у регистар уређена је ЗСВ, чл. 4 и 16.

27 ЗСВ, чл. 16.

које га чини недостајним за обављање вештачења, неки други вештаци су напустили професију јер су изгубили интерес за обављање послова вештачења или су отишли у пензију, неки су преминули, и сл., али се ти вештаци и даље воде у Регистру, тј. нису брисани из Регистра судских вештака, што је неспорно доказ да Регистар судских вештака није ажуран, као и да Министарство правде не врши контролу рада судских вештака, а што се у крајњој инстанци одражава квалитет вештачења и урушавање професије судских вештака.

Поступак именовања судских вештака подразумева следеће кораке: (а) постојање потребе за вештацима за одређене области вештачења председници првостепених судова достављају министарству надлежном за послове правосуђа, (б) уколико Министарство правде утврди постојање потребе за вештацима за одређене области вештачења, у том случају се објављује јавни позив за именовање судских вештака у Службеном гласнику Републике Србије, као и на интернет страници министарства.²⁸ Да би били именовани, вештаци морају уз захтев за именовање да поднесу и прилоге којима се доказује испуњеност услова за обављање вештачења које кандидат за вештака подноси министарству. У захтеву се наводе лични подаци, звање, радна биографија, област вештачења и ужа специјалност.

ЗСВ-ом није прописано редовно објављивање јавних позива за именовање вештака. Према подацима на интернет страници Министарства правде, последњи јавни позив за пријем у професију судских вештака објављен је 2014. године и од тада није било ниједног новог позива иако постоји велико интересовање да се именују нови судски вештаци. С друге стране, поједини судови наводе да је приметан недостатак вештака у појединим областима вештачења (нпр графологија...).

Разрешење судских вештака – Вештак се може разрешити на захтев суда или странке у поступку, али и на сопствени захтев. Захтев за разрешење се подноси Министарству правде, које може да разреши вештака, између осталог, и ако вештак неуредно, несавесно или нестручно обавља вештачење.

Вештак ће бити разрешен: (1) на сопствени захтев; (2) ако се утврди да нису постојали, односно да су престали услови на основу којих је именован; (3) ако буде осуђен за кривично дело које га чини недостојним или неподобним за вршење послова вештачења; (4) ако му буде изречена заштитна мера забране обављања делатности у области у којој обавља вештачење; (5) ако му на основу судске одлуке буде одузета

28 ЗСВ, чл. 11 и Јавни позив за именовање судских вештака, доступно на адреси: <https://www.mpravde.gov.rs/obavestenje/4906/javni-poziv-za-imenovanje-sudskih-vestaka.php>, 24. 2. 2020.

или ограничена пословна способност; (6) ако се на начин прописан законом утврди да је изгубио радну способност или (7) ако неуредно, несавесно или нестручно обавља вештачење.

Вештак *неуредно и несавесно* обавља вештачење ако неоправдано одбија да вештачи, не одазива се на позиве суда или другог органа који води поступак, не обави вештачење у року који је одређен и у другим случајевима предвиђеним законом. Вештак *несстручно* обавља вештачење ако даје непотпуне, нејасне, противречне или нетачне налазе.²⁹

Закон предвиђа и под којима условима судски вештак неће обављати дужност вештачења и када ће обавезно бити разрешен. Тако судски вештак не може обављати вештачења ако је против њега покренут кривични поступак за кривично дело које га чини недостојним за обављање послова вештачења, док овај поступак траје. О покретању кривичног поступка против вештака орган који води поступак без одлагања обавештава министарство. По правноснажном окончању кривичног поступка, суд о његовом исходу обавештава министарство.³⁰

У поступку који се води по предлогу за разрешење вештака министар може формирати стручну комисију од три члана из реда водећих стручњака у области у којој вештак вештачи, ради оцене стручности рада вештака и може омогућити вештаку да се изјасни о чињеницама и околностима на којима се заснива предлог за разрешење. Међутим, у нашој земљи механизми за контролу рада судских вештака постоје само на папиру, али се не примењују у пракси, с обзиром да ресорно министарство не прати и не контролише рад судских вештака, нити разрешава вештака.

Судски вештак би требало да одговара по правилима одговорности за сваки вид намерне или грубе непажње, као и за пропусте до којих је дошло у току израде његовог налаза. Ово из разлога јер се на судске вештаке морају применити правила о поштреној професионалној одговорности јер је вештак лице које поседује одређена стручна знања и вештине, због чега је и ангажован у судском поступку. Нажалост, у нашем правном систему не постоје посебне одредбе о професионалној одговорности нити одредбе о одговорности судског вештака за обављање професије, с обзиром да према важећем ЗСВ-у судски вештаци немају обавезу да приликом именовања за судског вештака положе неку врсту депозита који би служио за накнаду штете услед случајне или намерне грешке, нити судски вештаци морају бити осигурани од професионалног ризика. Наравно, судски вештаци могу одговорати по општим

29 ЗСВ, чл. 19.

30 ЗСВ, чл. 20.

правилима кривичног поступка уколико се утврди да су у поступку вештачења учинили неко од кривичних дела, као што су примање мита, фалсификат, злоупотреба и слично.

ЗСВ-ом прописани су услови за обављање послова вештачења којима би требало да се обезбеди да судски вештаци поседују одговарајућа стручна знања у тренутку именовања, међутим, након именовања и уписа судских вештака у Регистар судских вештака, та стручна знања се не проверавају нити се проверава усавршавање тих знања. Наиме, ЗСВ-ом се не прописује стално стручно усавршавање или други вид обуке, нити је предвиђено оснивање комора (или удружења) које би могле бити место за окупљање и стручно усавршавање судских вештака.

Дакле, у нашој земљи не постоји обука за судске вештаке, не полаже се стручни испит за пријем у професију, нити постоји обавеза сталног стручног усавршавања, што негативно утиче на квалитет и ефикасност вештачења и транспарентност одабира вештака.

Имајући у виду наведено, неопходна је измена законске регулативе која уређује рад судских вештака, која ће у великој мери допринети унапређењу професије вештака и подизању ефикасности и квалитета вештачења, а тиме и повећању ефикасности правосудног система.

V Права и дужности судских вештака

ЗСВ-ом су такође прописана права и дужности вештака, мада су она посебно прописана и процесним законима (пре свих ЗПП-ом и ЗКП-ом) који се примењују у одређеној врсти поступка. Судски вештак има право на накнаду трошкова и право на награду за рад, као и дужност да вештачење обавља савесно, стручно и непристрасно и да чува тајност података.

Вештака за рад на вештачењу ангажују суд, државно тужилаштво, односно други орган који води поступак. При том, ови органи утврђују рокове одређеног посла вештака. Вештак има обавезу да се придржава тих рокова. Такође, у случају сложенијих вештачења, у којима је одређен дужи рок за вештачење, судски вештак је дужан да органу који га је ангажовао, једном месечно подноси кратак извештај о резултатима извршених радњи.

Судски вештак је у обавези да податке које је сазнао директно или индиректно у поступку вештачења чува по општим правилима о чувању службене или пословне тајне. Такође, вештак је дужан да са подацима о личности до којих дође приликом вештачења пажљиво поступа, у свему у складу са законом којим се уређује заштита података

о личности и законским одредбама којима се утврђују подаци који представљају тајне податке.

Поред обавеза и дужности, ЗСВ прописује и одређена права судских вештака. Најзначајније од њих је право вештака на награду за рад и накнаду трошкова у вези са вештачењем. Накнаду трошкова суд ће признати вештаку на бази стварних материјалних трошкова које је имао, а који су били неопходни за обављање вештачења. Вештак има право и на награду за свој рад, коју суд одређује на бази обима и сложености вештачења, вредности обављеног вештачења, утрошка времена и наравно степена стручности судског вештака које је неопходно за обављање предметног вештачења.

Висина и начин накнаде трошкова и висина награде за вештачење одређују се у складу са прописом којим је уређена накнада трошкова у судским поступцима. Наиме, накнада трошкова и награда за рад судских вештака уређене су Правилником о накнади трошкова у судским поступцима,³¹ којим се ближе прописују врсте трошкова који се надокнађују судским вештацима и утврђује начин обрачуна награде за рад вештака. Та награда се обрачунава тако што се основица за обрачун награде дели бројем радних часова у месецу који је претходио вештачењу, па се тако добијен износ множи бројем часова који су били неопходни за вештачење. Основица је двоструки износ просечне месечне зараде по запосленом у Републици Србији.

Поред наведеног, вештак има одређену дозу „имунитета“, иако се то децидирано не наглашава у самом ЗСВ-у. Наиме, судски вештак не може бити одговоран за дати налаз и мишљење (осим у случају када је у поступку вештачења учињено неко кривично дело, као што је нпр. примање или давање мита, фалсификовање...). Чак и у случају када се налаз и мишљење судског вештака побије од стране другог вештака или комисије вештака у супервештачењу, судски вештак не може бити одговоран, осим уколико се не утврди да је до датог налаза дошло намерно или из крајње непажње. Само у овим случајевима, судски вештак неће бити заштићен имунитетом који га штити у погледу изнетог мишљења.

VI Општи закључак

Судски вештаци имају веома значајну улогу у правосудном систему Србије, с обзиром да су налази и мишљења судских вештака један од кључних фактора у процесу доношења судских одлука. Неспорна

31 Правилник о накнади трошкова у судским поступцима, доступно на адреси: https://aks.org.rs/aks/wpcontent/uploads/2016/02/pravilnik_o_naknadi_troskova_u_sudskom_postupku.doc, 24. 2. 2020.

је чињеница да је правосудни систем у нашој земљи преоптерећен, да постоји велики број нерешених предмета а недовољан број судија, као и да судије због преоптерећености врло често немају довољно времена да се упуштају у разматрање сваког доказа детаљно, па се углавном одлучују да прихвате налаз и мишљење судских вештака у ситуацијама када не располажу стручним знањем, да би разрешили дилеме са којима се суочавају и донели исправну одлуку.

Такав приступ и став у правосуђу представља огроман проблем пре свега због недовољне стручности и објективности судских вештака у нашој земљи, али судска пракса углавном прихвата такав начин решавања предмета и због тога понекад настају несагледиве последице за странке у судском спору. Наиме, ангажовање судских вештака је уобичајна пракса у нашем правосудном систему, међутим прописи којима је уређена ова струка недовољно су јасни и/или је њихова примена у пракси неконзистентна, а што негативно утиче на квалитет вештачења и ефикасност правосуђа у нашој земљи.

Важећим ЗСВ прописани су услови за обављање послова вештачења и за именовање судских вештака којима би требало да се обезбеди да судски вештаци поседују одговарајућа стручна знања и практична искуства за одређену област вештачења, међутим проблем је што се та стручна знања уопште не проверавају нити се у пракси контролише рад судских вештака. У судској пракси уочена је појава да се судови приликом одређивања личности вештака у поступцима вештачења углавном опредељују за исте судске вештаке, односно вештаке које су раније ангажовали у судским поступцима и у које имају поверења, који због преоптерећености често касне са израдом налаза и мишљења, а што последично доводи до неефикасности рада судова који без налаза и мишљења вештака не могу да донесу одлуку.

Даље, у нашој пракси је забележена појава да се против одређених судских вештака воде кривични поступци због оправдане сумње да посао вештачења нису обављали у складу са законом, што намеће питање независности, савесности и објективности рада појединих судских вештака с једне стране и подложности чињењу кривичног дела (мито, корупција...), с друге стране, што дефинитивно утиче на урушавање угледа и професије судских вештака у нашој земљи и доводи у сумњу квалитет вештачења као доказног средства.

С обзиром на то да не постоје изграђени механизми и инструменти контроле праћења рада судских вештака, нити место на којем би се евидентирали подаци о раду, броју ангажовања, ефикасности и квалитету рада вештака, тешко је у сваком конкретном случају утврдити законитост и стручност рада вештака, већ се полази од претпоставке да

су налази и мишљења сачињени непристрасно, објективно и у складу са правилима струке.

Такође, један од проблема који се у процесима вештачења намеће јесте и недовољна стручност вештака. Наиме, у данашње време када се технологија развија великом брзином поједини вештаци не могу да „ухвате корак“ са тим развојем и због тога њихови налази и мишљења нису потпуни и свеобухватни. Вештаци у оквиру своје струке морају имати све већи степен специјализације за специфичне конкретне проблеме, а своје знање морају стално надограђивати и истраживати нове приступе и методе вештачења. Међутим, према важећем ЗСВ-у није предвиђена обавеза сталног стручног усавршавања или други вид обуке судских вештака, нити се на било који начин проверава стручност вештака као и рад вештака у пракси након именовања и уписа у Регистар судских вештака.

Имајући у виду напред наведено, неопходна је измена законске регулативе којом би се, пре свега, поштрио поступак именовања судских вештака и провере стручних знања судских вештака пре издавања лиценци и уписа у Регистар, затим предвидети обавезу перманентног стручног усавршавања судских вештака, као и периодичне провере стручне оспособљености вештака. Такође, неопходно је поштрили механизме за контролу рада судских вештака од стране ресорног министарства, као и одузимање лиценци у случају несавесног рада судских вештака.

Даље, није тајна да поједини судски вештаци налазе и мишљења израђују у договору са адвокатима (или клијентима који их ангажују) или се пак од стране странака у поступку врше притисци на судске вештаке, што доводи у питање објективност, поузданост и тачност таквих налаза и мишљења, а самим тим и њихову подобност да представљају темеље једне судске одлуке. Нажалост, према сада важећем ЗСВ не постоје механизми како би се то открило и спречило, јер поступајуће судије и тужиоци, због недостатка знања из области вештачења, не могу да знају да ли је одређени налаз и мишљење вештака дат у складу са правилима струке и вештине, због чега се савесност и поштење вештака увек претпоставља. ЗСВ није предвиђена професионална одговорност судских вештака, односно одговорност вештака за обављање професије.

Имајући у виду наведено, неопходно је да се изменама законске регулативе предвиди обавеза судских вештака да закључују уговоре о осигурању од професионалне одговорности са одређеним осигуравајућим кућама, пре свега, како би странке у поступку биле заштићене приликом сачињавања налаза и мишљења.

Из тог разлога, унапређење правног оквира који уређује именоване, разрешење и рад судских вештака и делотворнија примена прописа у пракси допринеће унапређењу квалитета вештачења и професије судских вештака у нашој земљи, а самим тим и повећању ефикасности правосуђа у нашој земљи, с обзиром да судски вештаци имају фундаменталну улогу у нашем судском систему. Добра нормативна регулатива, уз остале услове, је гаранција професионалног и ефикасног рада судских вештака у судском поступку, а тиме и гаранција његове законитости као целине.

Коришћена литература

- Акциони план за спровођење Националне стратегије реформе правосуђа за Поглавље 23, доступно на адреси: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/2963/akcioni-plan-zasprovodjenje-strategije.php>, 24. 2. 2020.
- Јавни позив за именовање судских вештака, доступно на адреси: <https://www.mpravde.gov.rs/obavestenje/4906/javni-poziv-za-imenovanje-sudskih-vestaka.php>, 24. 2. 2020.
- Јакшић Александар, *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.
- Лаловић Мирко, „Улога вештака у кривичном поступку и економско финансијском вештачењу код избегавања плаћања пореских обавеза“, *Часопис удружења судијских и јуришничких помоћника Србије*, 2/2018.
- Национална стратегија реформе правосуђа за Поглавље 23, доступно на адреси: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Nacionalna-Strategija-reforme-pravosudja-za-period-2013.-2018.-godine.pdf>, 24. 2. 2020.
- Обрадовић Драган „Вештаци и вештачење у српском процесном законодавству са кратким освртом на одредбе о ДНК вештачењу“, *Правни информатор*, 5/2010.
- Шаркић Небојша, Николић Младен, *Вештачење – Грађанско-правни аспекти*, Глосаријум, Београд, 2014.

Gordana MRDAK, PhD

**Assistant professor at the University Union – Nikola Tesla Faculty of
Diplomacy and Security in Belgrade**

THE ROLE OF EXPERT WITNESSES IN JUDICIAL SYSTEM IN SERBIA

Summary

This paper deals with the role and importance of expert witnesses in the judicial system in Serbia, keeping in mind the fact that findings and opinions of expert witnesses have become a critical factor in the process of decision making in courts. Namely, engaging expert witnesses is common practice in our judicial system; however, regulations governing this field are not clear enough and/or their implementation in practice is inconsistent, which eventually has a negative impact on the efficiency of the judicial system in our country. Therefore, upgrading the legal framework governing the work of expert witnesses and more effective enforcement of regulations in practice would certainly contribute to higher efficiency and quality of court expertise, as well as the efficiency of the whole judicial system in our country. A good regulatory system, together with other prerequisites, guarantees professional and efficient work of expert witnesses in court proceedings, thus guaranteeing the legality of court proceedings in their entirety.

Key words: Court expertise. – Expert witness. – Judicial system. – Regulatory framework governing court expertise.

Датум пријема рада: 1. 2. 2020.

Датум прихватања рада: 9. 3. 2020.